

**სოლომონ I-ის ბრძოლა
დასავლეთ საქართველოს
გაერთიანებისათვის**

**Solomon I's struggle
for the unification of Western Georgia**

ჯემალ კარალიძე

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ბათუმი

Jemal Karalidze

Shota Rustaveli State University
Georgia, Batumi

აბსტრაქტი

საქართველოს დამოუკიდებლობისა და გაძლიერებისათვის მოღვაწე მონარქთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უჭირავს იმერეთის „აღმაშენებლად“ წოდებულ სოლომონ I-ს. ურთულეს საერთაშორისო და საშინაო-პოლიტიკურ ვითარებაში მოუწია ახალგაზრდა სოლომონს ხელისუფლებაში მოსვლა. ოსმალეთის ჰეგემონობა და „ტყვის სყიდვა“, მსხვილ ფეოდალთა თვითნებობა და ღალატი, დასუსტებული ეკლესია, დაცემული ეკონომიკა და კულტურა – აი პრობლემათა ზოგადი ჩამონათვალი, რომელიც მთელი სიმწვავეთ იდგა სოლომონის წინაშე. თვით უახლოესი ადამიანები: დედა, ბაბუა, ბიძებიც კი მის წინააღმდეგ მოქმედებდნენ. ამიტომაც სოლომონს ზოგჯერ არცთუ პოპულარული ნაბიჯების გადადგმა უხდებოდა.

სოლომონ I-ს ფართო მასშტაბის სამოქმედო გეგმა ჰქონდა: ძლიერი ცენტრალიზებული ხელისუფლების შექმნა, დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება და მისი ოსმალთა ბატონობისაგან განთავისუფლება. სამ ათეულ წელზე მეტხანს სოლომონი თავდაუზოგავად იბრძოდა დასახული მიზნის მისაღწევად, ჰქონდა დიდი წარმატებებიც, მაგრამ, სამწუხაროდ, რთულმა და წინააღმდეგობრივმა საერთაშორისო ვითარებამ მწვავე შიდა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და სოციალურმა პრობლემებმა სოლომონ I-ის დიადი გეგმების სრულად განხორციელება შეუძლებელი გახადა.

საკვანძო სიტყვები: დასავლეთ საქართველო XVIII საუკუნეში, სოლომონ I-ის მოღვაწეობა, საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობა.

ABSTRACT

Among the monarchs dedicated to the independence and strengthening of Georgia, Solomon I, known as the „builder“ of Imereti, occupies a prominent position. Solomon ascended to power amidst extremely challenging international and domestic political circumstances. Ottoman hegemony, rampant corruption and betrayal among powerful feudal lords, a weakened church, and a struggling economy and culture were among the myriad issues Solomon confronted with severity. Even his closest relatives – his mother, grandfather, and uncles – sometimes opposed him, necessitating unpopular decisions on his part.

Solomon I crafted an ambitious agenda: establishing a robust centralized government and uniting Western Georgia while liberating it from Ottoman dominance. Over more than three decades, Solomon dedicated himself tirelessly to these goals, achieving notable successes. Unfortunately, due to the complex and conflicting international environment and acute domestic political, economic, and social challenges, Solomon I was unable to fully realize his plans.

Keywords: Western Georgia in the 18th century, the work of Solomon I, Georgia-Ottoman relations.

საქართველოსთვის თავდადებულ მონარქთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უჭირავს XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის იმერეთის მეფე სოლომონ I-ს. ურთულეს საერთაშორისო და საშინაო-პოლიტიკურ ვითარებაში მოუწია სრულიად ახალგაზრდა სოლომონს ტახტზე ასვლა.

მან მემკვიდრეობად მიიღო დაუძლურებული, სათავადოებად დაშლილი სამეფო. მისი გამეფების დროისათვის იმერეთის მთავარი ციხეები და შავი ზღვის სანაპირო თურქთა ხელში იმყოფებოდა. მოსახლეობა მოკლებული იყო ხელისუფლების მფარველობასა და უშიშროებას. ირგვლივ ტყვეთა სყიდვა, მკვლელობა, ძალმომრეობა და სიღატაკე სუფევდა (რეხვიაშვილი 1989: 176). მე-18 საუკუნის პირველი ნახევრის უმწვავესმა საგარეო თუ საშინაო პოლიტიკურმა პროცესებმა ქვეყანა უმძიმეს მდგომარეობამდე მიიყვანა „იმერეთი სრულიად აოხრებულ იქნა ცეცხლითა და მახვილითა“ (ბროსე 1998: 345).

ასეთ მძიმე ვითარებაში ხელისუფლებაში მოსულ „სოლომონს ფართო სამოქმედო გეგმა ჰქონდა: მტკიცე სამეფო ხელისუფლების შექმნა, დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება და ოსმალთა ბატონობის მოსპობა“ (ბერძენიშვილი 1965: 214).

გამეფებისთანავე 17 წლის სოლომონის წინააღმდეგ შეთქმულებამ იჩინა თავი: ბაბუა ლევან აბაშიძე, როსტომის რაჭის ერისთავი, ორი ზიძა – მამუკა და გიორგი ბატონიშვილები და თვით დედა თამარი მეფეს აუჯანყდნენ და 1752 წელს ტახტიდან განდევნეს. პაპუნა ორბელიანი

ამ ფაქტს ასე გადმოგვცემს: „რაჭის ერისთავი და ლევან აბაშიძე დიდი ჯარით იმერელ მეფეზე წამოვიდნენ, სოლომონ მეფეც წამოვიდა ჯარით, შეიყარნენ, შეიბნენ... მეფე სოლომონ გაიქცა, ახალციხის ფაშას შეეხვეწა. მეფის მამული ააოხრეს“ (ორბელიანი 1854: 443). ამ ფაქტთან დაკავშირებით პროფესორი ს. კუპრაშვილი სამართლიანად მიუთითებს: „ეს ნათელი მაგალითია, თუ როგორ დეგრადირებული იყო მაშინდელ იმერეთის სამეფოში არა მარტო სახელმწიფოებრივი აზროვნება, არამედ ნათესაური ურთიერთობებიც...“ (კუპრაშვილი 2019: 25). სოლომონს სხვა არჩევანი არ ჰქონდა და ახალციხეში გაქცევით უშველა თავს. „მეფობის პირველ ხანებში სოლომონს ოსმალების გარეშე არ შეემლო ხელისუფლების შენარჩუნება“ (რეხვიაშვილი 1992: 54). ფაშამ სიამოვნებით იკისრა დახმარება, რათა ამით იმერეთის ახალგაზრდა მეფე თავისი გავლენის ქვეშ მოექცია. სოლომონსაც სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა. თუმცა შემდგომმა მოვლენებმა ცხადყო, რომ მის მიერ დამპყრობთა მოშველიება შენიღბული პოლიტიკური ნაბიჯი იყო. ტახტზე დაბრუნების შემდეგ მეფემ მკაცრად დასაჯა აჯანყების მოთავენი: ღვიძლი დედა იმერეთიდან გააძევა, ასევე მოექცა მამუკა ბატონიშვილსაც, ბაბუას – ლევან აბაშიძეს სამკვიდრო სოფელი კაცხი ჩამოართვა ციხესიმაგრითურთ და მონასტრითურთ. დასაჯა მამია IV გურიელიც – ოსმალთა ჯარის დახმარებით დალაშქრა გურია, მამია განდევნა და მისი ძმა გიორგი გაამთავრა. მართალია, მამიამ მალე დაიბრუნა მთავრობა, მაგრამ იძულებული გახდა სოლომონს დამორჩილებოდა. დასჯას გადაურჩნენ რაჭის ერისთავი როსტომი და მისი ძმა – კათალიკოსი ბესარიონი. „შეიწყალა ერისთავი როსტომ და დაადგინა ერისთავად“. ქ. ჩხარტიშვილის აზრით, ეს შეწყალება მეფის სისუსტით იყო გამოწვეული. ვფიქრობთ, იმ ეტაპზე ეს სოლომონის სწორი დიპლომატიური ნაბიჯი იყო. სოლომონს თავისი პოლიტიკის – იმერეთის სამეფოს გაერთიანების, განთავისუფლებისა და გაძლიერების განსახორციელებლად ფეოდალთა შორის ძლიერი მოკავშირე სჭირდებოდა. ამ მიზნით მეფე გაეყარა თავის პირველ ცოლს, აფხაზეთის მთავრის შერვაშიძის ასულ თინათინს და ჯვარი დაიწერა სამეგრელოს მთავრის ოტია დადიანის ასულ მარიამზე. შემოირიგა მამია გურიელი. ტყვის სყიდვისა და მაჰმადიანობის წინააღმდეგ ბრძოლა საზოგადოების მოწინავე ნაწილს, მთელ ხალხს მიაჩნდა აუცილებლად. ამით იქმნებოდა მტკიცე ნიადაგი იმისა, რომ იმერეთის ხალხი მეფის ირგვლივ დარაზმულიყო (რეხვიაშვილი 1989: 179). სოლომონი მიზანმიმართულად შეუდგა ქვეყნისათვის ყველაზე საგანგაშო და დამლუპველი პრობლემის – ტყვის სყიდვის წინააღმდეგ ბრძოლას, რამაც ფეოდალთა გარკვეული ნაწილის უკმაყოფილება გამოიწვია. მათთვის ამ ვაჭრობას მნიშვნელოვანი შემოსავალი მოჰქონდა და, ბუნებრივია, არ სურდათ ასე ადვილად დაეთმოთ კეთილდღეობის წყარო“ (კილასონია 2006: 195).

სოლომონის აღნიშნული ღონისძიებები ფეოდალთა ერთი ნაწილის ძლიერ წინააღმდეგობას აწყდებოდა, რომლებიც მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული დასავლეთ საქართველოს ციხეებში მდგარ თურქულ გარნიზონებთან, იმ დროს თურქთა რაზმები იდგნენ ქუთაისის, ცუცხვათის, ბაღდათისა და შორაპნის ციხეებში. მეფემ მართებულად განსაზღვრა, რომ

მთავარი დარტყმა ოსმალებისათვის მიეყენებინა, რომლებიც ყოველმხრივ აქეზებდნენ ტყვეებით ვაჭრობას. „ახალციხის ფაშამ რამდენჯერმე შემოუთვალა იმერთა მეფეს, ტყვის სყიდვა ძველებურად გაგრძელებულიყო, მაგრამ სოლომონ მეფე მათ მოთხოვნას არ ასრულებდა, მაშინ ოსმალების ხონთქარმა სოლომონის დასჯა ბრძანა“ (რეხვიაშვილი 1992: 55). სოლომონ I მტრის წინააღმდეგ საიდუმლო მზადებას შეუდგა. გადაწყვეტი ბრძოლა ხრესილის ველზე გაიმართა. იმერეთის მეფის მხარდასაჭერად მოვიდნენ კაცია დადიანი სამეგრელოს ლაშქრით, მამია გურიელი და სამურზაყანოს მმართველი ხუტუნია შარვაშიძე თავიანთი ლაშქრით. ოსმალთა მხარეზე გამოვიდნენ მეფის ბაბუა ლევან აბაშიძე და როსტომ რაჭის ერისთავი. სოლომონ I-მა გაითვალისწინა და ჩაკეტა ფოთიდან, გურიიდან და ახალციხიდან მომავალი გზები, საიდანაც ოსმალებს შეეძლო იმერეთში დამატებითი სამხედრო ძალების შემოყვანა.

1757 წლის 14 დეკემბერს, გამთენიისას იმერეთის ლაშქარი თავს დაესხა ხრესილის ველზე დაბანაკებულ თურქებს. ოსმალთა სარდლობა თავდასხმას ელოდა, ამიტომაც არ დაბნეულა და პირველად წარმატებასაც კი მიაღწიეს. მათ ხელთ იგდეს იმერეთის სამეფო დროშაც, თუმცა ქართველთა ლაშქარი არ შერყეულა. სოლომონ მეფემ ხმლით განგმირა თურქთა მთავარსარდალი გოლა ფაშა, რომლის ადგილი ლევან აბაშიძემ დაიკავა, რომელიც ასევე მოკლეს; ამან მტრის ბანაკში არეულობა გამოიწვია. ოსმალთა უმეტესობა გაჟლიტეს, ნაწილი ტყვედ ჩაუვარდათ ქართველებს.

ხრესილზე გამარჯვებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. წარმატებით გაჩაღდა ბრძოლა იმერეთის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის, რომელიც პირდაპირ ეხმაურებოდა ქართლ-კახეთის გაძლიერებას აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში (სინ 1973: 639). აღნიშნული მარცხის გამო ახალციხის ფაშა ჰაჯი-აჰმედი დაახრჩვეს. ხოლო მის ნაცვლად ჰასანი დაინიშნა. სოლომონმა იცოდა, რომ ოსმალები ხრესილთან მარცხს უპასუხოდ არ დატოვებდნენ და მიიღო საჭირო ზომები. მალე 1758 წელს სოლომონ I-მა, ერეკლე II-მ და თეიმურაზ II-მ გორში მეგობრობისა და ურთიერთდახმარების ხელშეკრულება გააფორმეს. ოსმალეთი იმერეთის სამეფოს დასჯას დაჟინებით ცდილობდა.

1758 წელს ახალციხის ფაშამ ორჯერ დამსჯელი ექსპედიცია მოაწყო იმერეთში. ერთ-ერთი შემოსევის დროს ახალციხიდან შემოჭრილმა ლეკებმა დაარბიეს იმერეთი, ააოხრეს გელათი და ნადავლით გაბრუნდნენ. თავდასხმა იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ სოლომონმა ლაშქრის შეყრა და ქართლ-კახეთზე დახმარების თხოვნაც მოასწრო.

1759 წლიდან აქტიურად შეუდგა იმერეთის საშინაო საქმეების მოწესრიგებას. მაჰმადიანობის შესაკავებლად და ქვეყანაში წესრიგის დასამყარებლად საჭირო იყო დასუსტებული ეკლესიისა და გაუქმებული კათედრების აღდგენა და გაძლიერება. 1759 წლის დეკემბრის დასაწყისში სოლომონ პირველის ინიციატივით მოიწვიეს დასავლეთ საქართველოს დიდი საეკლესიო კრება. მის მუშაობაში იმერეთის მსხვილ ფეოდალებთან ერთად მონაწილეობდნენ სამეგრელოსა და გურიის მთავრები და ბატონიშვილები, კრებას ესწრებოდა მეფის დაუძინებელი მტერი როსტომ

რაჭის ერისთავიც კრების მუშაობა ერთ თვეს გაგრძელდა და მიიღო როგორც ეკლესიისათვის, ისე მთლიანად დასავლეთ საქართველოსთვის ძალიან მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები. კრებამ ტყვეებით მოვაჭრეთათვის სიკვდილით დასჯა დაადგინა (საქართველოს მეფეები 2000: 261). საეკლესიო კრების სხდომაზე 4 დეკემბერს აღდგენილ იქნა ქუთაისის კათედრა, ეკლესია განთავისუფლდა ყველა სახელმწიფო გამოსაღებისა და სამსახურისაგან, გარდა ლაშქარ-ნადირობისა და „ქვეყნის მოსავალი“ საქმისა (კაკაბაძე 1913: 4-5). კრების მეორე სხდომაზე, 5 დეკემბერს, რომელშიც აფხაზეთის წარმომადგენლები არ მონაწილეობდნენ, იმერეთის, სამეგრელოსა და გურიის საერო და სასულიერო ფენის მაღალმა წარმომადგენლებმა იმერეთის მეფეს მორჩილებისა და „ტყვის სყიდვის“ აკრძალვის პირობა მისცეს. საეკლესიო კრებამ ტყვის მყიდველნი შეაჩვენა, საერო ხელისუფლება კი მათ სიკვდილით დასჯით დაემუქრა (სინ 1973: 641). საეკლესიო კრების მოწვევის მიზანი იყო აღმოეფხვრა ყველა ის სიბილწე და უკანონობა, რომელსაც მოეცვა XVIII საუკუნის დასავლეთ საქართველოს ერი და ბერი, ეს იყო მთავარი ამოცანა და ამ შემთხვევაში სოლომონ პირველი მართლაც მეორე დავით აღმაშენებლად მოველინა დასავლეთ საქართველოს. კრებაზე მიღებული დადგენილებები ხელს უწყობდა ეკლესიის ავტორიტეტის გაზრდას, სახელმწიფოს ცხოვრებაში მისი ფუნქციების გაფართოებას, ეკონომიკურ გაძლიერებასა და დამოუკიდებლობას. უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ კრებამ გადააყენა თანამდებობებიდან უღირსი სასულიერო პირები და მათ ნაცვლად ღირსეულნი აღაზევა (აბაშიძე... 2020: 391).

1759 წლის საეკლესიო კრებამ დასაბამი მისცა ახალ პერიოდს დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ამიერიდან ეკლესია მტკიცედ უჭერდა მხარს ცენტრალურ ხელისუფლებას.

საეკლესიო საქმეების მოწესრიგების პარალელურად სოლომონ I შეუდგა არანაკლებ მნიშვნელოვანი ღონისძიების განხორციელებას, რომელიც სახელმწიფო (სახაზინო) ქონების გაზრდას ითვალისწინებდა. პირველ რიგში, მეფე სხვადასხვა საშუალებებით ცდილობდა ქვეყნის თავდაცვის ძირითადი პუნქტების – ციხეების დაუფლებას. მან გიორგი და ნიკოლოზ აბაშიძეებისგან იყიდა ხარაგაულისა და ჩხერის ციხეები. მოდინახეს ციხე მეფეს გადასცეს ქაიხოსრო და ნიკოლოზ წერეთლებმა, ხოლო კაცხის ციხე მეფემ ჩამოართვა მოლაღატე ლევან აბაშიძეს (ბურჯანაძე 1950: 75). სოლომონი ოსტატურად იყენებდა მსხვილ ფეოდალთა შორის არსებულ დაპირისპირებას. მან დააწინაურა: წერეთლები, აგიაშვილები, იაშვილები, ლორთქიფანიძეები, მაჭავარიანები, წულუკიძეები. ასევე, გულმოდგინედ იმრავლებდა სოლომონი სახასო გლეხებსაც. სახელმწიფო მიწებზე დაასახლა ხრესილის ბრძოლიდან ტყვედ წამოყვანილი მაჰმადიანები.

ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცებისა და ქვეყნის გაერთიანებისათვის ბრძოლის წარმატებით წარმართვისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა სოლომონ პირველის მიერ

შექმნილ, საქართველოს ისტორიაში მანამდე უცნობ „ფიცის კაცთა“ ინსტიტუტს. „ფიცის კაცი“ იყვნენ თავად-აზნაურთა შემდეგი გვარების წარმომადგენლები: ლორთქიფანიძეები, ავალიანები, მესხები, იოსელიანები, ლოლობერიძეები, მიქაბერიძეები, ყიფიანები, ქორქიშვილები, იაშვილები, უგრეხელიძეები, გრიგალაშვილები და ჭაბუკიანები (რეხვიაშვილი 1982: 54). ფიცის კაცები წელიწადში ერთხელ, 15 მაისს, იკრიბებოდნენ და მეფის ერთგულებაზე ფიცს დებდნენ. ომიანობის შემთხვევაში მათ 1000 მეომარი გამოჰყავდათ. ფიცის კაცებს ზევრი პრივილეგია გააჩნდათ, მაგრამ პასუხისმგებლობის მაღალი მოთხოვნებიც ეკისრებოდათ. სიმხდალე თუ პასიურობა მათ არ ეპატიებოდათ.

აღნიშნულმა ღონისძიებებმა იმერეთის მეფეს მთელ დასავლეთ საქართველოში დიდი ავტორიტეტი და აღიარება მოუტანა. სოლომონის ღონისძიებები: ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცება და ურჩი დიდგვაროვნების ალაგმვა, ეკლესიის გაძლიერება, ტყვის სყიდვის წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლა, სამხედრო რესურსების გაძლიერება, ქართლ-კახეთის სამეფოსთან მჭიდრო თანამშრომლობა ოსმალთა შემოჭოტებას იწვევდა. მათ 1760-1765 წლებში რამდენჯერ მოაწყვეს თავდასხმა იმერეთის სამეფოზე.

1760 წელს ახალციხის ფაშამ ოფიციალურად მოითხოვა „ტყვის სყიდვის“ აღდგენა, რაზეც სოლომონმა უარით უპასუხა. სულთანმა იმერეთზე გალაშქრების ბრძანება გასცა. 1760 წელს იმერეთში ოსმალეთის 20-ათასიანი დამსჯელი ლაშქარი შემოიჭრა. სოლომონმა მტერი დაამარცხა და განდევნა. 1763 წელს იმერეთს კვლავ შემოუტია 13-ათასიანმა ოსმალთა ჯარმა, სოლომონმა მტერი ამჯერადაც დაამარცხა.

1764 წელს სულთანმა კვლავ დიდი ჯარი გამოგზავნა იმერეთში. ოსმალებს სერიოზული სამზადისი ჩაეტარებინათ და მრავალრიცხოვანი ლაშქარი შეეკრიბათ. მათ თან მოჰყავდათ იმერეთის ტახტის პრეტენდენტი, სოლომონის ბიძაშვილი, თეიმურაზ მამუკას ძე, რომელიც გამეფების შემთხვევაში ოსმალებს იმერეთში „ტყვის სყიდვის“ აღდგენას ჰპირდებოდა (სინ 1973: 642-643). 1765 წელს ოსმალებმა გურია დაიკავეს. ჰასან ფაშამ მამია I გურიელი გადააყენა და მისი ძმა გიორგი გაამთავრა. ოსმალებმა მხარდაჭერა დადიანსაც მოსთხოვეს, რომელიც იძულებული გახდა მტრისათვის სურსათი მიეცა და ისინი სამეგრელოს ტერიტორიაზე გამოეზამთრებინა. 1766 წელს ოსმალთა ჯარი იმერეთს შეესია და 31-დღიანი ალყის შემდეგ, სექტემბერში, სვერის ციხე აიღო, ქუთაისში შესულებმა თეიმურაზ მამუკას ძე მეფედ დასვეს. მტერი ცდილობდა სოლომონის შეპყრობას, მაგრამ ვერ შეძლეს, რადგან სოლომონ მეფემ თავი მოდინახეს ციხეს შეაფარა, რომელიც მას ქაიხოსრო და ნიკოლოზ წერეთლებმა გადასცეს. მეფე ამაოდ ელოდა რუსეთისგან დახმარებას. მან მომხრეები შეკრიბა, ლეკთა რაზმიც დაიქირავა და მალე მთელი იმერეთი დაიკავა. მოღალატე თეიმურაზი თურქებს შეეფარა. რაჭის ერისთავი ისევ თეიმურაზს მიემხრო.

ოსმალები იმერეთში ახალი ლაშქრობის სამზადისს შეუდგნენ, თუმცა ერჩიათ შეთანხმებით საქმის მოგვარება. არც სოლომონი იყო

დარწმუნებული, რომ მეფობას დამოუკიდებლად დაიბრუნებდა. ამიტომ მან ერეკლე მეორეს სთხოვა ოსმალეთთან დაზავებაში შუამდგომლობა ეკისრა. მოლაპარაკებაში ერეკლეს ელჩთან ერთად სოლომონის ძმა გაენათელი ეპისკოპოსი იოსებიც მონაწილეობდა. 1767 წელს იმერეთის სამეფოსა და ოსმალეთს შორის გაფორმდა ზავი. სოლომონის მეფის თავდადებულმა ბრძოლამ აიძულა ოსმალეთის ხელისუფლება კომპრომისზე წასულიყო. 1767 წელს სტამბოლში გაფორმებული ხელშეკრულებით პორტა იმერეთს სცნობდა არა ვასალურ, არამედ მფარველობაში მყოფ სახელმწიფოდ (კილასონია 2006: 199). მაგრამ ერთგულების ნიშნად იმერეთის მეფეს სულთნისათვის ყოველწლიურად 60 ქალი უნდა გაეგზავნა, თუმცა სავალდებულო აღარ იყო, რომ ეს ქალები ქართველები ყოფილიყვნენ. ხელშეკრულებაში არაფერი იყო ნათქვამი „ტყვის სყიდვის“ აღდგენაზე, რაც იმერეთის მეფის დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს (მარკოვა 1966: 136). მალე გამოჩნდა, რომ სოლომონის მხრიდან ეს შეთანხმება მოჩვენებითი იყო (რეხვიაშვილი 1989: 195).

1768 წლის პირველ ნახევარში სოლომონი გადამწყვეტ ბრძოლაზე გადავიდა თეიმურაზისა და მისი მომხრეების წინააღმდეგ; ჩხარის მახლობლად, ცხრაწყაროსთან, ბრძოლაში სოლომონმა გაიმარჯვა. თეიმურაზი გაიქცა, მაგრამ მალე დაატყვევეს. მეფემ იგი მუხურის ციხეში გამოკეტა, საიდანაც ცოცხალი აღარ გამოსულა. ციხეში ჩასვეს ბრძოლაში დატყვევებული გიორგი ბატონიშვილიც (სინ 1973: 646).

საერთაშორისო ვითარების გართულების გამო 1768 წლის 25 სექტემბერს სულთანმა მუსტაფა III-მ სოლომონ I-ს ფირმანი გამოუგზავნა, რომელშიც სცნობდა მის მეფობას იმერეთში (გოგოლაური 2016: 11). შეთანხმების პირობები ასეთი იყო: სოლომონ I სულთანსა და ახალციხის ფაშას ერთგულ სამსახურს გაუწევდა; აბაშიძეს ზიანს არ მიაყენებდა; ოსმალები მათთან მყოფ მიძევლებს სოლომონ მეფეს გადასცემდნენ, საქართველოში ვაჭრობა, როგორც ადრე, შეზღუდვებისა და აკრძალვების გარეშე უნდა გაგრძელებულიყო. დასაზუსტებელი იყო სვერის ციხის საკითხი – ოსმალები მას დაანგრევდნენ თუ სოლომონს გადასცემდნენ. სოლომონ I აღნიშნულ პირობებს დათანხმდა და მან კვლავ დაიბრუნა იმერეთის ტახტი (გულდური 2021: 172). სოლომონის მოწინააღმდეგე ფეოდალთა დასაყრდენს როსტომ რაჭის ერისთავი წამოადგენდა. გამეფების დროიდან იგი ყოველთვის მეფის მოწინააღმდეგეთა მხარეზე იყო. 1768 წელს ტახტის დაბრუნების შემდეგ მეფემ რაჭის დამორჩილება გადაწყვიტა და 1769 წლის 28 იანვარს ჯარით რაჭის საერისთავოს შეუტია. ერისთავმა ახალციხის ფაშასა და ყაზარდოელებს მიმართა დახმარებისათვის, მაგრამ უშედეგოდ. დამარცხებული ერისთავი გაიქცა. რაჭაში მყოფმა სოლომონმა რუსეთის ელჩები მიიღო. რუსეთ-ოსმალეთის 1768-1774 წლების ომი მიმდინარეობდა, სოლომონი კი რუსეთის მხარეზე გამოსვლას აპირებდა. ამიტომ იმჟამად მან ერისთავთან შერიგება ამჯობინა, მაგრამ 1769 წლის აგვისტოში, როდესაც საქართველოში რუსთა ჯარი შემოვიდა, იმერეთის მეფემ რაჭის საერისთავოს საბოლოო გაუქმება გადაწყვიტა. მანამდე, 1769 წლის მაისში, სოლომონმა საეკლესიო კრებას გადააყენებინა მოლაპატე

აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი ბესარიონი. იგი რაჭის ერისთავ შოშიტასა და იმერეთის მეფე ბაგრატ IV-ის ასულის მარიამის ძე, რაჭის ერისთავ როსტომის ძმა იყო. 1742-1769 წლებში მას ეჭირა დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსის თანამდებობა. ბესარიონი აქტიურად იყო ჩართული იმერეთის სამეფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სოლომონ პირველის კურსის საპირისპიროდ, რომლის მიზანიც დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება და მეფის ძლიერი ცენტრალიზებული ხელისუფლების შექმნა იყო, ბესარიონმა მხარი დაუჭირა ცენტრალისტური პოლიტიკის წინააღმდეგ მებრძოლ ძალებს, კერძოდ, თავის ძმას, რაჭის ერისთავ როსტომსა და მის მოკავშირეს, თავის დისწულს – კაცია დადიანს (საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები 2000: 162-163).

1768 წელს სოლომონის მოწინააღმდეგეთა მიერ ახალციხეში დახმარების თაობაზე მოსალაპარაკებლად გაგზავნილი ბესარიონი ახალციხის ფაშამ შეიპყრო, თუმცა მან შეძლო გამოქცევა, მაგრამ იმერეთში ვეღარ დაბრუნდა და სამეგრელოში გადავიდა დისწულ კაცია დადიანთან, რომელმაც იგი ოდიშის „კათალიკოსად“ დანიშნა. ამის შემდეგ დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსო ტახტზე სოლომონის უმცროსი ძმა, გაენათელი მიტროპოლიტი იოსები დაადგინეს (აბაშიძე... 2020: 395). ამგვარად, 1773 წლამდე, ბესარიონ კათალიკოსის გარდაცვალებამდე, დასავლეთ საქართველოში ორკათალიკოსობას ჰქონდა ადგილი.

კათალიკოს ბესარიონის გადაყენებისა და საქართველოში რუსეთის სამხედრო კონტინგენტის შემოსვლის შემდეგ მეფემ ერისთავი და მისი ოჯახი ვარციხეში შეიტყუა. „სოლომონმა კათალიკოსი იოსები (მეფის ძმა) გამოიყენა როსტომის წინააღმდეგ... რაჭაში კათალიკოსი გაგზავნა და ერისთავი სტუმრად მოიწვია. იოსებს სოლომონმა აღუთქვა, როსტომს საარაკოდ მივიღებო. კათალიკოსმა ბარძიმზე დაფიცებით დაარწმუნა ერისთავი ხელშეუხებლობაში. იმედმოცემული როსტომი დიდი ამალით და სურსათ-სანოვანით ეწვია მეფეს. მეფემ პირობა დაარღვია, ერისთავი და მისი შვილები სასტიკად დასაჯა... შეძრწუნებულმა კათალიკოსმა ძმას მოსთხოვა, მისთვის ამოეწვა თვალები... იოსებმა გელათის ტაძარში ოფიციალურად გამოაცხადა უარი ღვთისმსახურებაზე და გარდაცვალებამდე მართლაც აღარ ჩაუტარებია წირვა-ლოცვა (მჭედლიძე... 2008: 198).

სოლომონმა როსტომის დასასჯელად ხელსაყრელი დრო შეარჩია. იოსების ფიცში დარწმუნებული როსტომ ერისთავი შვიდი ვაჟიშვილითა და ლაშქრით მეფეს ვარციხის სასახლეში ეწვია. კურდღლებზე ნადირობის მოყვარული ერისთავი მეფემ გეგუთში იაშვილების მამულში მიიწვია, შვილებთან ერთად შეიპყრო და თვალები დასთხარა. რაჭის საერისთავო გააუქმა, მამულების ძირითადი ნაწილი სამეფო საკუთრებად გამოაცხადა, ნაწილი თავის ძმას, კათალიკოს იოსებს, ხოლო ნაწილი თავის ერგულ წულუკიძეებსა და წერეთლებს გადასცა. ამრიგად, 17-წლიანი ბრძოლა, რომელიც ხან ფარულად და ხან აშკარად მიმდინარეობდა მეფესა და ერისთავს შორის, სოლომონის გამარჯვებით დამთავრდა (რეხვიაშვილი 1982: 66). აბაშიძეთა საფეოდალო სახლის დამარცხების შემდეგ რაჭის

საერისთავოს გაუქმება ქვეყნის ცენტრალიზაციის გზაზე მეორე დიდი გამარჯვება იყო.

იმერეთის მეფე ცდილობდა რუსეთის სამხედრო ძალის გამოყენებით ქვეყნიდან ოსმალთა გარნიზონების განდევნას.

სოლომონმა ისარგებლა ასპინძასთან ახალციხის ფაშას დამარცხებით და თურქებისაგან ცუცხვათისა და შორაპნის ციხეები გაათავისუფლა. მეფემ ქალაქი ქუთაისიც დაიკავა და მის ციხეს ალყა შემოარტყა. 1770 წლის ივნისში ტოტლებენი იმერეთში გადმოვიდა. 2 ივლისს სოლომონი და ტოტლებენი ბაღდადის ციხეს შემოადგნენ. ოსმალეთის გარნიზონი, რომელსაც ახალციხის ფაშას დახმარების იმედი აღარ ჰქონდა, დანებდა. ამის შემდეგ რუსთა და ქართველთა გაერთიანებულმა ძალებმა ქუთაისის ციხეს შეუტყეს და აიღეს. მალე სოლომონსა და ტოტლებენს შორის ურთიერთობა დაიძაბა. საბოლოოდ ტოტლებენი სუხოტინმა შეცვალა, რომელიც კარგად ვერ ერკვეოდა საქართველოს საკითხში. მან, რჩევის მიუხედავად, ზაფხულში დაიწყო ფოთის ალყა, რაც მარცხით დასრულდა.

ფოთთან დამარცხების შემდეგ ოსმალებმა გააძლიერეს თავდასხმები ქვემო გურიის სოფლებზე, რასაც დაემატა სუხოტინის გაუმართლებელი ჩარევა გურიის საშინაო საქმეებში. ქობულეთის თავადი მამუკა თავდგირიძე აქტიურად იბრძოდა ოსმალთა წინააღმდეგ. თურქები ქობულეთის მხარეში ციხისძირიდან შემოიჭრნენ და ხინო დაიკავეს. 1772 წლისთვის ხინო გურიის სამთავროს ჩამოაშორეს, მამუკა თავდგირიძემ სცადა ოსმალთა შეჩერება; იგი ცოლ-შვილითა და პირუტყვის ჯოგებით საჯავახოს დადგა და სოლომონ I-ის დახმარებას ელოდა, მაგრამ უშედეგოდ. მალე მან გურიელისაგან სამფლობელოდ მიიღო აკეთი და იქ დამკვიდრდა. მალე რუსეთის ჯარმა საქართველო საერთოდ დატოვა.

ახალციხის ფაშამ ისარგებლა რუსეთის ჯარის წასვლით და სოლომონის წინააღმდეგ დადიანი და შერვაშიძე წააქეზა. სოლომონმა ერეკლეს სთხოვა დახმარება და ამის შემდეგ დადიანი იმერთა მეფის წინააღმდეგ აღარ გამოსულა. ერეკლემ ჯარი დაძრა სოლომონის დასახმარებლად. ეს რომ გაიგეს, ოსმალთა ჯარმა სასწრაფოდ უკან დახევა გადაწყვიტა, მაგრამ სოლომონმა მტერი მაინც დაამარცხა.

1768-1774 წლების ომის შედეგად ოსმალეთის იმპერიის ძლიერება შესუსტდა. მათ ვერ შეძლეს სოლომონ პირველის დამორჩილება და იმერეთის ციხეების კვლავ დაკავება. სულთანმა იძულებული გახდა დაკმაყოფილებულიყო იმით, რომ რუსეთმა სცნო მისი უფლებები დასავლეთ საქართველოზე, მაგრამ ეს უფლებები ნომინალური იყო. 70-იანი წლებიდან იმერეთის სამეფო კიდევ უფრო გაძლიერდა. დასავლეთ საქართველოს მთავრები ქედს უხრიდნენ გაძლიერებულ იმერთა მეფეს და მის წინააღმდეგ აშკარა გამოსვლას ვერ ბედავდნენ. ისინი სოლომონის რიდით ოსმალეთს ხარკს აღარ უხდიდნენ, თუმცა სოლომონის მდგომარეობა მყარი არ იყო. განსაკუთრებით დადიანი არ წყვეტდა მეფის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეებთან კავშირს. 1776 წელს სოლომონმა გურიის რაზმების თანხლებით სამეგრელოზე გაილაშქრა, რამდენიმე ციხე აიღო და დადიანი დაიმორჩილა. იმავე წელს სოლომონს ერთგულება დაუდასტურა გურიის ახალმა მთავარმა გიორგი V-მ. სოლომონის წარმატებებმა ოსმალეთის

ხელისუფლება აიძულა შეეცვალა მასთან ურთიერთობის ხასიათი. 1776 წლის ოქტომბერში იმერეთს ელჩები ეწვივნენ სულთნის ფირმანითა და ძვირფასი საჩუქრებით.

ურთულესი საშინაო თუ საგარეო-პოლიტიკური ვითარების მიუხედავად, სოლომონი ოსტატურად ახერხებდა საფრთხეების მოგერიებასა და სახელმწიფოს თანმიმდევრულად განამტკიცებდა. ასეთ ვითარებაში იმერეთის საშინაო და საგარეო წარმატებებს გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა ტახტის მემკვიდრის ალექსანდრე ბატონიშვილის 1778 წელს მამისადმი განდგომამ. მას მხარს უჭერდნენ მეფისადმი მტრულად განწყობილი სახლთუხუცესი დავით აბაშიძე, მოურავი თამაზ მესხი, მერაზ ნიჟარაძე, სვიმონ მიქელაძე და წერეთელი.

სოლომონმა ერთგული წერეთლებისა და წულუკიძეების მხარდაჭერით შეძლო აჯანყებულთა დამარცხება, ალექსანდრეს მომხრეები სასტიკად დასაჯა.

ოსმალეთი ცდილობდა დასავლეთ საქართველოზე გავლენის შენარჩუნებასა და იმერეთისათვის მოკავშირე სამეგრელოს სამთავროს ჩამოშორებას. კაცია დადიანმა დახმარებისათვის სოლომონს მიმართა. იმერეთ-გურიის ლაშქარი დადიანის მისაშველებლად გაეშურა. ბრძოლა გაიმართა 1779 წლის ბოლოს რუხის ციხესთან და ქართველთა ლაშქრის ბრწყინვალე გამარჯვებით დამთავრდა.

ოსმალებმა ტაქტიკა შეცვალეს და დაიწყეს დასავლეთ საქართველოს ციხეების გარნიზონებით გაძლიერება, მაგ., ანაკლიის, ფოთის, კინტრიშის (ქობულეთის) ციხეები. მოუხშირეს გურიისა და იმერეთის სოფლებზე მარბიელ თავდასხმებს.

აჭარის ფეოდალების ხშირი თავდასხმების საპასუხოდ სოლომონმა 1781 წლის 21-29 ივლისს აჭარაზე ილაშქრა, მაგრამ იმერეთიდან ამ მთიან მხარეში შეჭრა ძნელი აღმოჩნდა და მეფე უშედეგოდ დაბრუნდა (სინ, 1973: 666). სოლომონ მეფე კარგად ხვდებოდა, რომ მრავალრიცხოვანი შინაური თუ გარეული მტრის მოსაგერიებლად აუცილებელი იყო ძლიერი მოკავშირის პოვნა. ასეთ მოკავშირედ სოლომონს ერთმორწმუნე რუსეთი ესახებოდა, რაც კიდევ უფრო ძაბავდა ოსმალეთთან ისედაც რთულ ურთიერთობას.

1783 წლის ნოემბერში სოლომონს ოსმალეთის ელჩები ეწვივნენ სულთნის საჩუქრებითა და ფირმანით, რომელშიც სულთანმა იმერეთის მეფისაგან რუსეთთან ურთიერთობის შეწყვეტას მოითხოვა. მეფემ ელჩები უარით გაისტუმრა. სოლომონს მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლა.

სოლომონ პირველი მთელი თავისი მოღვაწეობის პერიოდში უდიდესი ენთუზიაზმით იბრძოდა დასავლეთ საქართველოს გაერთიანებისა და აღორძინებისათვის. ამის დამადასტურებელია 1784 წელს ბათუმზე მოწყობილი ლაშქრობა. 1784 წლის დასაწყისში აჭარის მმართველმა აბულბეგ ხიმშიაშვილმა ოსმალთა დავალებით გაილაშქრა გურიის სამთავროზე. ხიმშიაშვილის ლაშქარი გურულებმა სასტიკად დაამარცხეს და გარეკეს, ხოლო აბდულ-ბეგი ბრძოლაში დაიღუპა.

ამ თავდასხმის გამო სოლომონმა პროტესტით მიმართა ახალციხის ფაშას, რომელმაც თავი იმართლა, მიუვალ მთებში მცხოვრებ აჭარლებს ვერ ვაკონტროლებო. აბდულ ხიმშიაშვილის ლაშქრობა გახდა საბაზი სოლომონის ლაშქრობისა ქობულეთ-ბათუმის შემოსაერთებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ლაშქრობა საიდუმლოდ მზადდებოდა, დადიანის მეშვეობით ოსმალებმა მაინც გაიგეს. 1784 წლის 4 მარტს სოლომონი 6 000 მეომრით ბათუმის მიმართულელებით დაიძრა, აიღეს ქობულეთის ციხე, ჩაქვის მხარე და ბათუმამდე მიაღწიეს. უკან მომავალ ქართველთა ლაშქარს 9 მარტს ციხისძირთან ჩასაფრებული დახვდა ოსმალთა და მაჰმადიან ქართველთა ლაშქარი. სოლომონი დამარცხდა და ძლივს გადაურჩა ტყვეობას. იგი ვახტანგ გურიელმა გამოიყვანა ბრძოლის ველიდან თავისი ცხენით. აღნიშნული მარცხი მძიმედ განიცადა სოლომონმა და მალე, 1784 წლის 23 აპრილს, მოულოდნელად გარდაიცვალა. იგი გელათის ღვთისმშობლის ტაძარში დაკრძალეს.

სოლომონ პირველმა უდიდესი კვალი დატოვა არა მარტო იმერეთის, არამედ სრულიად საქართველოს ისტორიაში. იგი თავდაუზოგავად ებრძოდა როგორც შინაურ, ისე გარეშე მტრებს. ისწრაფოდა ქვეყნის გაერთიანებისა და განთავისუფლებისათვის. სამართლიანად მიუთითებს მიხეილ რეხვიაშვილი: „არც ერთ მეფეს იმერეთის სამეფოს ოთხსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე ისეთი სახელი არ დარჩენია, როგორც სოლომონ პირველს. მას დიდად აფასებდნენ როგორც თანამედროვენი, ისე შთამომავლობა, ვითარცა სწორუპოვარ სარდალს, წინგამხედ პოლიტიკოსს“ (რეხვიაშვილი 1989: 279).

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

- აბაშიძე... 2020: აბაშიძე ზ., ბახტაძე მ., ჯანელიძე ო., საქართველო და ქართველები, მესამე გამოცემა. თბილისი, 2020.
- ბერძენიშვილი 1965: ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, II. თბილისი, 1965.
- ბროსე 1998: ბროსე მ., საქართველოს ისტორია. ბათუმი, 1998.
- ბურჯანაძე 1950: ბურჯანაძე შ., სოლომონ პირველის პირველი პერიოდი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XII. თბილისი, 1950.
- გოგოლაური 2016: გოგოლაური რ., რუსეთ-თურქეთის ომები და სამხრეთ საქართველოს საკითხი. თბილისი, 2016.
- გულდური 2021: გულდური ქ., იმერეთის სამეფოსა და ოსმალეთის იმპერიის ურთიერთობიდან XVI-XVIII საუკუნეებში (ოსმალური და ქართული წყაროების მიხედვით). სადოქტორო დისერტაცია. ბათუმი, 2021.
- კაკაბაძე 1913: კაკაბაძე ს., საეკლესიო რეფორმისათვის სოლომონ პირველის დროს. თბილისი, 1913.
- კილასონია 2006: კილასონია ა., ადამიანებით ვაჭრობა საქართველო-კავკასიაში XVI-XIX საუკუნეებში. თბილისი, 2006.
- კუპრაშვილი 2019: კუპრაშვილი ს., სოლომონ I და სოლომონ II. თბილისი, 2019.

- მჭედლიძე... 2008: მჭედლიძე გ., კეზევაძე მ., ქუთაისი-გაენათის ეპარქია (ისტორია და თანამედროვეობა), ქუთაისი, 2008.
- ნარკვევები 1973: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV. თბილისი, 1973.
- ორბელიანი 1854: ორბელიანი პ., ამბავნი ქართლისანი. ქართლის ცხოვრება II. სანკტ-პეტერბურგი, 1854.
- რეხვიაშვილი 1982: რეხვიაშვილი მ., იმერეთის სამეფო XVIII საუკუნეში. თბილისი 1982.
- რეხვიაშვილი 1989: რეხვიაშვილი მ., იმერეთის სამეფო 1462-1810. თბილისი, 1989.
- რეხვიაშვილი 1992: რეხვიაშვილი მ., იმერეთის მეფენი – სოლომონ პირველი და სოლომონ მეორე. ქუთაისი, 1992.
- საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები 2000: საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქები. რედაქტორი: რ. მეტრეველი. თბილისი, 2000.
- საქართველოს მეფეები 2000: საქართველოს მეფეები, რედაქტორები: მ. ლორთქიფანიძე, რ. მეტრეველი. თბილისი, 2000.
- Маркова 1966: Маркова О. П., Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке, Москва, 1966.